

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор Національного університету
«Одеська юридична академія»

Олег ГОДОЩАК
« 08 » листопада 2024 року

ВИСНОВОК

Національного університету «Одеська юридична академія» щодо дисертації Журавльова Олександра Геннадійовича на тему: «Реалізація галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», затвердженій Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» № 3 від 04 грудня 2021 року

Витяг

з протоколу засідання фахового семінару кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія»
№ 4 від 07 жовтня 2024 року

Присутні:

Завідувач кафедри кримінального процесу, д. ю. н., професор Торбас О.О.;
професор кафедри кримінального процесу, д.ю.н., професор Аленін Ю.П.;
професор кафедри кримінального процесу, д.ю.н., професор Дрьомін В.М.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Стоянов М.М.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Волошина В.К.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Пожар В.Г.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Гуртієва Л.М.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Мурзановська А.В.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Смирнов М.І. -
науковий керівник;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Федчун Н.О.;
доцент кафедри кримінального процесу, д.ю.н., доцент Ракіпова І.В.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Підгородинська А.В.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Цитряк В.Я.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н. Степаненко А.С.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н. Завтур В.А.

3 присутніх науково-педагогічних працівників кафедри 4 докторів юридичних наук та 11 співробітників кафедр (доценти кафедри кримінального процесу і кандидати юридичних наук) – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

Порядок денний:

Обговорення дисертаційного дослідження Журавльова Олександра Геннадійовича на тему: «Реалізація галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні», поданого на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» щодо рекомендації до разового публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Слухали:

Доповідь здобувача ступеня вищої освіти доктора філософії Журавльова О.Г. на тему: «Реалізація галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні», поданої на здобуття вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Доповідач обґрунтував актуальність обраної теми, визначив мету, завдання, методологію дисертаційного дослідження, охарактеризував його об'єкт та предмет, виклав науково-практичну значимість роботи, надав відомості щодо впровадження результатів дослідження.

Обґрунтовуючи вибір дисертаційного дослідження, здобувач зазначає, що в процесі розслідування, розгляду та вирішення кримінальних правопорушень уповноважені державою учасники кримінального провадження мають право застосовувати примус з метою забезпечення можливості реалізації тих завдань, які перед ними ставляться. При цьому такий примус може досить суттєво обмежувати права та законні інтереси учасників кримінального провадження, адже необхідність викриття осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, в деяких випадках може бути більшою, ніж необхідність гарантування таким особам їх прав. Очевидно, що не будь-яке право може бути обмежене навіть в процесі розслідування, розгляду та вирішення кримінальних правопорушень, проте кримінальний процесуальний примус відрізняється від інших аналогічних примусів досить високим рівнем суворості. В той же час уповноважені учасники кримінального провадження мають бути вкрай обачними та обережними при застосуванні таких заходів, адже в подальшому може виявитися, що такий примус був незаконний чи необґрунтований, а права особи були незаконно обмежені. Задля мінімізації таких випадків законодавець передбачив досить складну та розгалужену систему кримінальних процесуальних гарантій, центральне місце серед яких займають засади кримінального процесу.

Засади (або принципи) кримінального процесу часто визначають як найбільш фундаментальні положення, які визначають вектор всієї кримінальної процесуальної діяльності. Проте не зважаючи на їх базовий характер, вони впливають на діяльність всіх учасників кримінального провадження та формують правозастосовчу практику. Очевидно, що вплив засад кримінального процесу можна помітити на всіх стадіях кримінального процесу, включаючи і

стадію апеляційного провадження. В даному випадку навіть необхідно констатувати, що в принципі кримінального процесу проявляються найяскравіше саме на цій стадії кримінального провадження, адже основним завданням апеляції є перевірка законності, обґрунтованості та вмотивованості судових рішень, тобто виправлення допущених судових помилок, що також є вкрай важливою гарантією забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Таким чином роль засад саме на цій стадії значно зростає.

Необхідно констатувати, що специфіка реалізації засад кримінального процесу на стадії апеляційного провадження зокрема та у кримінальному провадженні в цілому досить давно цікавить як науковців, так і практиків. В той же час необхідно зауважити, що в більшості випадків в правовій доктрині досліджуються окремі засади кримінального процесу під час їх реалізації (в тому числі в суді апеляційної інстанції) без аналізу цих засад відповідно до їх загальноприйнятої класифікації. Специфіка кримінального провадження в першу чергу проявляється саме через галузеві засади, які впливають на всі стадії, в тому числі і на стадію апеляційного провадження. Це і обумовило вибір тематики та основних напрямів дисертаційного дослідження.

Метою дисертаційного дослідження є визначення особливостей реалізації галузевих засад у кримінальному процесі під час апеляційного провадження, а також формулювання окремих пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства з метою уточнення порядку реалізації відповідних засад.

Для досягнення поставленої мети у дисертації вирішувалися такі завдання:

- встановити основні доктринальні дослідження поняття та сутності засад кримінального провадження;
- визначити сучасні підходи до класифікації засад кримінального процесу;
- охарактеризувати основні положення галузевих засад кримінального процесу;
- встановити характерні ознаки апеляційного провадження в кримінальному процесі;
- визначити вплив засад кримінального процесу на здійснення апеляційного провадження;
- проаналізувати застосування судом апеляційної інстанції галузевих засад при визначенні меж перегляду кримінального провадження;
- охарактеризувати специфіку реалізації галузевих засад кримінального процесу щодо поведінки учасників апеляційного провадження та обсягу їх прав;
- сформулювати пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства в частині реалізації засад кримінального провадження в апеляційному провадженні.

Методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження виступає комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження. За допомогою діалектичного методу визначено сутності такої нової засади як

«процесуальна відповідальність прокурора» (п. 1.3), поняття «привілеї особи, яка співпрацює зі слідством та уклала угоду про визнання винуватості» (п. 1.3) та інші. Системний метод та метод системно-структурного аналізу дозволив сформулювати переляк ознак засад кримінального процесу (п. 1.1), встановити співвідношення між презумпцією невинуватості та забезпеченням доведеності вини (1.3), розробити алгоритм оцінки пропорційності між привілеями, які отримала особа від держави в обмін на обвинувальні показання відносно співучасників кримінального правопорушення, та самою суттю таких показань (п. 1.3) тощо. Формально-юридичний метод було застосовано при визначенні понятійно-категоріального апарату дослідження, аналізі положень чинного кримінального процесуального законодавства, рішень Європейського суду з прав людини (розділи 1, 2, 3). Логіко-нормативний метод використовувався при формулюванні змін та доповнень до чинного кримінального процесуального законодавства України (розділи 1, 2, 3).

Теоретичною основою дисертаційного дослідження виступають дослідження українських та зарубіжних вчених у галузі загальної теорії права, кримінального, кримінально-процесуального, цивільного та інших галузей права.

Нормативну базу дисертаційного дослідження складають Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, закони та підзаконні нормативно-правові акти.

Емпіричну базу дослідження складають рішення ЄСПЛ (29 рішень), рішення Верховного Суду та інших судів України (34 рішення).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у науці кримінального процесуального права комплексним дослідженням реалізації засад галузевих кримінального процесу в апеляційному провадженні.

За результатами дисертаційного дослідження отримано наступні результати, що мають наукову новизну:

вперше

- запропоновано в якості окремої галузевої засади кримінального процесу виділяти такий принцип як процесуальна відповідальність прокурора. Прокурор процесуально відповідає за результати не окремої стадії кримінального процесу, а за результати всього кримінального провадження. Така відповідальність суттєво змінює філософію його роботи, адже він має бути впевнений у тому, що жодні помилки або порушення, які були на стадії досудового розслідування, не вплинуть на результати судового розгляду. І навпаки, якщо вже на стадії досудового розслідування для сторони обвинувачення буде очевидно, що доказів для доведенні вини недостатньо, то прокурору доцільніше буде закрити таке кримінальне провадження або, якщо це допустимо, укласти угоду про визнання винуватості з підозрюваним;

- сформульовано авторське визначення поняття «привілеї особи, яка співпрацює зі слідством та уклала угоду про визнання винуватості» - це умова різниці між покаранням чи іншими негативними наслідками, яких мала зазнати

особа у випадку, якщо було б винесено обвинувальний вирок відносно тих обставин, які були визнані особою при укладенні угоди про визнання винуватості, та покаранням чи іншими негативними наслідками, яких зазнала особа в результаті співпраці зі слідством та укладення угоди про визнання винуватості;

- запропоновано алгоритм оцінки пропорційності між привілеями, які отримала особа від держави в обмін на обвинувальні показання відносно співучасників кримінального правопорушення, та самою суттю таких показань: встановити ту кваліфікацію кримінального правопорушення, яка б мала бути визначена в судовому рішенні відповідно до обставин кримінального правопорушення, з якими погоджується особа, що уклала угоду; встановити покарання, яке б мало бути визначене відповідно до кваліфікації, яку спрогнозував суд, та яке б відповідало обставинам справи, які були визнані особою, що уклала угоду; визначити співвідношення між покаранням, яке було призначене особі, та покаранням, яке теоретичне могло бути призначене особи відповідно до тих обставин, які були визнані особою в угоді (встановити «привілеї особи, яка співпрацює зі слідством та уклала угоду про визнання винуватості»); визначити значення показань, які були надані свідком в кримінальному провадженні, та можливе рішення суду в тому випадку, якби вони не були надані; провести співвідношення привілеїв особи та реальним значенням її показань в іншому кримінальному провадженні, в якому вона викриває особу;

- запропоновано внести зміни до ч. 2 ст. 404 КПК України та викласти її в наступній редакції «Суд апеляційної інстанції вправі вийти за межі апеляційних вимог, якщо цим не погіршується правове та процесуальне становище обвинуваченого або особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Якщо розгляд апеляційної скарги дає підстави для прийняття рішення на користь осіб, в інтересах яких апеляційні скарги не надійшли, суд апеляційної інстанції зобов'язаний прийняти таке рішення». В такий спосіб практикам буде додатково роз'яснено, що ст. 421 КПК України в даному випадку є лише одним з орієнтирів щодо можливості застосування ч. 2 ст. 404 КПК України, проте дозволяє суддям ширше застосовувати відповідні положення кримінального процесуального законодавства на власний розсуд»;

удосконалено

- співвідношення принципу презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, в результаті чого було встановлено їх взаємодоповнюючий характер. При забезпеченні доведення вини значення має не лише факт збирання належних, допустимих та достатніх доказів, а власне забезпечення такого збирання, тобто покладання відповідного обов'язку на уповноважених осіб. Презумпція невинуватості, в свою чергу, веде мову саме про зобов'язання сторони обвинувачення довести винуватість особи та неможливості перекладення цього обов'язку на сторону захисту. Відповідно, забезпечення

доведеності вини – це не стільки складовий елемент презумпції невинуватості, скільки продовження даної правової категорії з особливим акцентом на докази;

- розмежування впливу загальноправових засад на апеляційне провадження, в результаті чого було встановлено такі різновиди даного впливу: опосередкований вплив (при розробці кримінального процесуального законодавства законодавець враховував всі загальноправові засади та формулював правові інститути в такий спосіб, щоб вони їм не суперечили); прямий вплив (суд апеляційної інстанції в ході здійснення провадження може констатувати порушення загальноправових засад та застосувати кримінальні процесуальні санкції, які в тому числі передбачені Главою 31 КПК України);

- позицію щодо існування «презумпції правильності судового рішення» - судові рішення є законним, обґрунтованим та вмотивованим до тих пір, поки інше не буде встановлене судом вищої інстанції;

- позицію щодо прихованого прояву презумпції невинуватості в апеляційному провадженні через можливість суду виходу за межі апеляційної скарги відповідно до ч. 2 ст. 404 КПК України. Законодавець, розуміючи неможливість забезпечення повної рівності сторін у кримінальному провадженні, намагається гарантувати особам, відносно яких здійснюється кримінальне провадження, додатковий захист, компенсуючи нерівність прав зі стороною обвинувачення. Відповідно, виходячи за межі апеляційної скарги з метою покращення становища обвинуваченого, суд не перебирає на себе функції сторони захисту, а лише реалізує політику щодо забезпечення додаткового захисту осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності. В даному випадку суд лише компенсує неспроможність держави в особі сторони обвинувачення довести винуватість особи в повному обсязі;

- пропозицію внести зміни до кримінального процесуального законодавства та передбачити можливість винесення окремих судових рішень саме задля того, щоб краще гарантувати права та свободи не лише учасників кримінального процесу, а і інших осіб, інтереси яких можуть не прямо, а лише опосередковано стосуватися кримінального провадження. Власне для цього доцільно ст. 369 КПК України доповнити частиною четвертою наступного змісту «Задля оперативного реагування на можливе порушення прав учасників кримінального процесу або інших осіб, суд має право виносити окремі ухвали, які направляються уповноваженим фізичним чи юридичним особам для вжиття необхідних заходів щодо недопущення порушення прав або, у випадку порушення, відновлення порушених прав». Відповідно, ст. 407 КПК України необхідно доповнити частиною четвертою наступного змісту «Суд апеляційної інстанції вправі виносити окремі ухвали в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 369 цього Кодексу»;

набуло подальшого розвитку

- формулювання ключових ознак засад кримінального процесу, до яких необхідно відносити наступні: засади є певними ідеями, початками, положеннями (або будь-який інший синонімічний іменник, який підкреслює їх фундаментальність); засади є певними фундаментальними, базовими,

основними головними (або будь-який інший прикметник, який посилює ключовий іменник і підкреслює їх фундаментальність); засади є загальнообов'язковими; - засади закріплені в кримінальних процесуальних нормах; засади направлені на виконання завдань кримінального провадження (в даному аспекті можна додатково дописати, в чому саме полягають основні або специфічні завдання, які не обов'язково будуть передбачені ст. 2 КПК України); за недотримання засад має наступати певна (досить часто – кримінальна процесуальна) відповідальність;

- формулювання ознак апеляційного провадження, в результаті чого було виділена додаткова ознака - наявність опосередкованих повноважень суду апеляційної інстанції по відношенню до суду першої інстанції. Хоча апеляція, скасовуючи судові рішення суду першої інстанції, не може прямо давати вказівки і доручення щодо того, як саме необхідно провести новий судовий розгляд, суд першої інстанції в першу чергу буде враховувати саме те, що буде зазначено в судовому рішенні суду апеляційної інстанції. В цьому і будуть проявлятися «приховані» повноваження суду апеляційної інстанції по відношенню до нового судового розгляду судом першої інстанції;

- позиція щодо недоцільності розширення повноважень суду апеляційної інстанції в частині надання можливості самотійно витребувати докази. Неможливість суду прийняти обґрунтоване та мотивоване судові рішення через недостатність доказів не вказує на те, що суд не виконав покладені на нього зобов'язання, а лише на те, що сторона не змогла довести в рівному змагальному процесі власну позицію перед судом. Суд не повинен перебирати на себе непритаманні йому завдання та самотійно допомагати одній із сторін, адже це створює нерівність та в принципі суперечить засаді змагальності;

- розмежування положень ч. 2 ст. 404 КПК України та ст. 421 КПК України, в результаті чого було встановлено відмінність у формулюваннях: 1) відмінність у формулюваннях – «недопустимість погіршення» та «не погіршується» (формулювання «не погіршується» означає, що можуть прийматися рішення поза межами апеляційної скарги, якщо це або покращує становище особи, або ніяким чином не впливає на кінцевий обсяг прав та інтересів, які захищаються. Відповідно, в аспекті ст. 404 КПК України рішень, які не будуть погіршувати становище особи, може бути значно більше); 2) в ст. 421 КПК України ведеться мова про недопустимість погіршення правового становища обвинуваченого, в той же час в ч. 2 ст. 404 КПК України ведеться мова про те, що суд апеляційної інстанції може вийти за межі апеляційної скарги, якщо цим не погіршується становище обвинуваченого, тобто мова ведеться не про правове становище, а про становище особи взагалі.

Після завершення доповіді Журавльов О.Г. відповідав присутніми поставлені такі запитання:

Професор кафедри кримінального процесу, д.ю.н., професор Аленін Ю.П. запитав, чому дисертант вважає, що в якості окремої засади

кримінального процесу необхідно виділяти процесуальну відповідальність прокурора?

Журавльов О.Г. відповів, що в даному випадку мова ведеться не про процесуальну відповідальність з точки зору встановлення конкретної кримінальної процесуальної чи якоїсь іншої санкції, а відповідальність прокурора за результативність та ефективність кримінального провадження. Крім того, що прокурор-процесуальний керівник дійсно гарантує ефективність досудового розслідування, окремий акцент робить на тій обставині, що згідно з ч. 2 ст. 37 КПК України, прокурор здійснює свої повноваження у кримінальному провадженні з його початку до завершення. Власне сама по собі незмінність прокурора не є визначальним фактором, адже ізольовано вона стосується лише факту внутрішньої організації діяльності органів прокуратури та визначення переліку осіб, які будуть процесуальними керівниками в тому чи іншому кримінальному провадженні. Значення має не сам обов'язок щодо незмінності прокурора, а ті наслідки, які цей обов'язок породжує.

Прокурор процесуально відповідає за результати не окремої стадії кримінального процесу, а за результати всього кримінального провадження. Така відповідальність суттєво змінює філософію його роботи, адже він має бути впевнений у тому, що жодні помилки або порушення, які були на стадії досудового розслідування, не вплинуть на результати судового розгляду. І навпаки, якщо вже на стадії досудового розслідування для сторони обвинувачення буде очевидно, що доказів для доведенні вини недостатньо, то прокурору доцільніше буде закрити таке кримінальне провадження або, якщо це допустимо, укласти угоду про визнання винуватості з підозрюваним. Саме тому ми і вважаємо, що процесуальна відповідальність прокурора за результати кримінального провадження має розглядатися як засада кримінального процесу.

Доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Волошина В.К. запитала, як власне співвідносяться принцип презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини?

Журавльов О.Г. відповів, що ці положення є взаємодоповнюючими. Так, забезпечення доведеності вини дуже тісно пов'язане з властивостями доказів, а саме за належністю та допустимістю. Таким чином умовна засада забезпечення доведеності вини в першу чергу стосується доказів, які будуть використовуватися в кримінальному провадженні, порядку їх збирання та закріплення, їх достатності для встановлення всіх обставин, які входять до предмету доказування тощо.

При забезпеченні доведення вини значення має не лише факт збирання належних, допустимих та достатніх доказів, а власне забезпечення такого збирання, тобто покладання відповідного обов'язку на уповноважених осіб. Такий обов'язок є ключовим для розуміння сутності даної правової категорії, адже він вказує не лише на специфічний вид діяльності, але і на особливості правовідносин, які виникають в процесі реалізації такої діяльності. Основна

умова – винуватість має бути доведена уповноваженими на те суб'єктами, в якості ж додаткової умови вже можна вказати на те, що така винуватість має бути доведена за допомогою належних, допустимих і достовірних доказів.

Вводячи таке положення, як забезпечення доведеності вини, законодавець одночасно вказує на зобов'язання сторони обвинувачення довести винуватість особи і використати для цього лише належні, допустимі та достатні докази. Презумпція невинуватості, в свою чергу, веде мову саме про зобов'язання сторони обвинувачення довести винуватість особи та неможливості перекладення цього обов'язку на сторону захисту. Тобто можна помітити, що в питанні обов'язку доведення вини особи презумпція невинуватості фактично перетворюється на забезпечення доведеності вини, яка, в свою чергу, також веде мову про докази, які мають бути для цього використані. Таким чином можна побачити, що забезпечення доведеності вини – це не стільки складовий елемент презумпції невинуватості, скільки продовження даної правової категорії з особливим акцентом на докази. Можна зробити припущення, що саме тому в назві ст. 17 КПК України є посилання і на презумпцію невинуватості, і на забезпечення доведеності вини, адже друге є логічним продовженням першого. В той же час презумпція невинуватості є ключовою в даному випадку, адже саме з цієї засади походить концепція і обов'язок доведення винуватості особи, і використання доказів, які мають відповідати вимогам, які ставляться кримінальним процесуальним законодавством.

доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Підгородинська А.В. поцікавилась, в чому саме полягає алгоритм діяльності суду оцінки пропорційності між привілеями, які отримала особа від держави в обмін на обвинувальні показання відносно співучасників кримінального правопорушення, та самою суттю таких показань?

Журавльов О.Г. відповів, що Відповідно до практики ЄСПЛ, допит особи, яка уклала угоду зі слідством та взяла на себе зобов'язання викрити співучасників кримінального правопорушення, в іншому провадженні щодо таких співучасників в якості свідка саме по собі не є порушенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. В той же час національні суди повинні чітко визначити співвідношення між привілеями, які надаються державою для особи, яка здійснює співробітництво з таким свідком, та обсягом показань, які будуть надані. Суд, досліджуючи такі показання, має оцінити пропорційність між привілеями, які були надані державою, та сутністю показань, які будуть викривати співучасників. В даному випадку можна стверджувати, що мова ведеться в першу чергу про суддівську оцінку тих переваг, які будуть надані особі в обмін на показання. Суд має оцінити, якою могла б бути кінцева правова кваліфікації кримінального правопорушення, де такою особою була укладена угода про визнання винуватості.

Знаючи це, суд має встановити, наскільки показання, які надає особа в якості свідка в іншому кримінальному провадженні, є важливими для доведення в першу чергу винуватості особи. Очевидно, що такі показання

можуть бути направлені не лише на встановлення винуватості, а і на підтвердження інших обставин, які мають значення для кримінального провадження. Крім того суд має встановити, чи дійсно достатньо доказів, які підтверджують показання свідка та чи міг би суд прийняти те рішення, яке він планує прийняти щодо винуватості особи в тому випадку, якщо б таких показань не було. Оцінивши привілеї, які отримала особа, та показання, які були нею надані в іншому кримінальному провадженні, суд має встановити, наскільки такі привілеї відповідають вазі показань, які були надані свідком.

Відповідно, було запропоновано наступний алгоритм оцінки пропорційності між привілеями, які отримала особа від держави в обмін на обвинувальні показання відносно співучасників кримінального правопорушення, та самою суттю таких показань:

- встановити ту кваліфікацію кримінального правопорушення, яка б мала бути визначена в судовому рішенні відповідно до обставин кримінального правопорушення, з якими погоджується особа, що уклала угоду;

- встановити покарання, яке б мало бути визначене відповідно до кваліфікації, яку спрогнозував суд, та яке б відповідало обставинам справи, які були визнані особою, що уклала угоду;

- визначити співвідношення між покаранням, яке було призначене особі, та покаранням, яке теоретичне могло бути призначене особі відповідно до тих обставин, які були визнані особою в угоді (встановити «привілеї особи, яка співпрацює зі слідством та уклала угоду про визнання винуватості»);

- визначити значення показань, які були надані свідком в кримінальному провадженні, та можливе рішення суду в тому випадку, якби вони не були надані;

- провести співвідношення привілей особи та реальним значенням її показань в іншому кримінальному провадженні, в якому вона викриває особу.

доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Цитряк В.Я., запитав, чи виділяє в роботі автор особливі ознаки апеляційного провадження в кримінальному процесі?

Журавльов О.Г. відповів, що в якості окремої ознаки апеляційного провадження було виділено наявність опосередкованих повноважень суду апеляційної інстанції по відношенню до суду першої інстанції. Лише суд апеляційної інстанції має право змінити чи скасувати рішення суду першої інстанції. Такий порядок здійснення судового контролю гарантує незалежність судової влади від впливу будь-яких інших фізичних чи юридичних осіб, а також незалежність суддів між собою. Суд апеляційної інстанції приймає рішення відносно кримінального провадження, а не відносно суду, який виніс відповідне судове рішення, все одно суд апеляційної інстанції може встановлювати обов'язки, які мають бути виконані судом нижчої інстанції. В даному випадку мова ведеться про випадки, коли суд апеляційної інстанції скасовує судове рішення суду першої інстанції та призначає новий розгляд. І хоча розгляд буде відбуватися за правилами і порядком, передбаченим

кримінальним процесуальним законодавством, та у межах висунутого обвинувачення, а суд апеляційної інстанції не в праві вмішуватися в порядок такого судового розгляду, все одно суд першої інстанції буде враховувати ті обставини, які будуть зазначені в судовому рішенні суду апеляційної інстанції. Скасовуючи вирок чи ухвалу, суд апеляційної інстанції обов'язково зазначає, в чому саме проявлялися ті чи інші процесуальні порушення, які прямо чи опосередковано будуть впливати на новий судовий розгляд. Дійсно, суд апеляційної інстанції не має права давати вказівки суду першої інстанції, як саме необхідно провести такий новий судовий розгляд. В той же час посилення на процесуальні порушення або, наприклад, на неповноту дослідження доказів суттєво вплинуть на те, як саме суд першої інстанції буде проводити відповідний розгляд.

Власне ми вважаємо, що в цьому проявляється характерна ознака апеляційного провадження – наявність опосередкованих повноважень суду апеляційної інстанції по відношенню до суду першої інстанції. Хоча апеляція, скасовуючи судові рішення суду першої інстанції, не може прямо давати вказівки і доручення щодо того, як саме необхідно провести новий судовий розгляд, суд першої інстанції в першу чергу буде враховувати саме те, що буде зазначено в судовому рішенні суду апеляційної інстанції. В цьому і будуть проявлятися «приховані» повноваження суду апеляційної інстанції по відношенню до нового судового розгляду судом першої інстанції.

доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Гуртієва Л.М. запитала, як дисертант відносить до пропозиції розширення повноважень суду апеляційної інстанції в частині самостійного витребування доказів?

Журавльов О.Г. відповів, що дійсно, в правовій доктрині вже досить давно існує диспут щодо співвідношення активності суду (в тому числі і суду апеляційної інстанції) та його обов'язку прийняти законне, обґрунтоване та мотивоване судові рішення. Очевидно, що якщо суду будуть надані не всі докази, то він не зможе виконати покладені на нього завдання та може в процесі прийняття остаточного чи проміжного судового рішення допустити помилку саме через неповноту доказів. В той же час ми переконані, що в цьому проявляється не слабка, а сильна сторона реалізації сучасної моделі змагальності та обмеження суду в повноваженнях самостійно впливати на обсяг доказів, який буде досліджуватися. Якщо сторона або інший учасник кримінального провадження переконаний, що його права були порушені або обмежені рішенням суду першої інстанції чи слідчим суддею, він зобов'язаний самостійно це довести перед судом апеляційної інстанції. Неможливість суду прийняти обґрунтоване та мотивоване судові рішення через недостатність доказів не вказує на те, що суд не виконав покладені на нього зобов'язання, а лише на те, що сторона не змогла довести в рівному змагальному процесі власну позицію перед судом. Суд не повинен перебирати на себе непритаманні йому завдання та самостійно допомагати одній із сторін, адже це створює нерівність та в принципі суперечить засаді змагальності.

доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н. Стоянов М.М. поцікавився, чи потрібно в КПК України закріпити обов'язкове дослідження доказів в апеляційному провадженні?

Журавльов О.Г. відповів, що таке закріплення буде недоцільним. По-перше, завданням стадії апеляційного провадження є не здійснення правосуддя, а саме перевірка судового рішення суду першої інстанції. Дійсно, інколи така перевірка вимагає оцінки доказів, що необхідно робити безпосередньо. В той же час ми підкреслюємо, що не можна підміняти функції цих двох різних стадій. По-друге, суд має виступати в якості арбітра у кримінальному провадженні, не приймаючи активної участі у формуванні обсягу доказів. Це ж має стосуватися і апеляційного кримінального провадження. Подаючи апеляційну скаргу, сторони, фактично, вступають в аналогічний правовий спір, який існує і в суді першої інстанції. Відповідно, керуючись засадою змагальності, яка має суттєве значення на стадії апеляційного провадження, сторони мають бути в рівних можливостях щодо відстоювання своїх прав та законних інтересів незалежно від того, чи була ними подана апеляційна скарга, чи вони лише надають заперечення на апеляційну скаргу іншої сторони. Якщо ж нормативно передбачити, що проведення повного судового слідства є обов'язковою умовою здійснення апеляційного провадження, то в такий спосіб нехтується засада змагальності та надаються необґрунтовані переваги тому учаснику кримінального провадження, який наполягає на зміні або скасуванні судового рішення.

доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Мурзановська А.В. поцікавилась, в чому полягає правова природа можливості суду апеляційної інстанції виходити за межі апеляційної скарги?

Журавльов О.Г. відповів, що ч. 2 ст. 404 КПК України не є «винятком із вищезазначених загальних засад кримінального провадження щодо рівності прав сторін та ролі суду як об'єктивного арбітра» (як зазначають окремі теоретики та практики), адже в даному випадку суд апеляційної інстанції виконує основне для себе завдання – здійснює перегляд судового рішення задля ухвалення законного та обґрунтованого рішення. Під час судового розгляду (в тому числі під час апеляційного провадження) забезпечується рівність сторін, а суд має займати максимально неупереджену позицію, тобто виступати в ролі вже згаданого арбітра. В даному аспекті і проявляється дія такої засади як презумпція невинуватості. Засада змагальності хоча є і вкрай важливим механізмом забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, проте не може розглядатися як абсолютне правило здійснення кримінального провадження. Відмінність між кримінально-правовим та будь-яким іншим спором полягає в тому, що кримінально-правовий спір має бути доведений державою і до уповноважених посадових осіб ставляться додаткові правові вимоги щодо такого доведення. В даному випадку не можна застосовувати загальні правила щодо повної рівності сторін

та покладення на них тягаря доказування, адже ключовим в даному випадку буде не тягар, а саме обов'язок доказування, який, відповідно до презумпції невинуватості покладається саме на сторону обвинувачення.

В межах кримінального провадження в принципі не може бути забезпечена та сама «ідеальна» модель змагальності сторін, яку можна спробувати собі уявити. Хоча законодавець і надає певні гарантії захисту прав особам, відносно яких проводиться таке слідство, ці гарантії не можна спів ставити з можливостями, якими наділена сторона обвинувачення під час досудового розслідування. Така ситуація в першу чергу пояснюється тим, що в цілому саме специфіка кримінального провадження зобов'язує державу в значній мірі застосовувати примус в процесі розслідування кримінальних правопорушень.

Відповідно, законодавець, розуміючи неможливість забезпечення повної рівності сторін у кримінальному провадженні, намагається гарантувати особам, відносно яких здійснюється кримінальне провадження, додатковий захист, компенсуючи нерівність прав зі стороною обвинувачення. Сама сутність презумпції невинуватості і полягає у такому додатковому захисті. Відповідно, виходячи за межі апеляційної скарги з метою покращення становища обвинуваченого, суд не перебирає на себе функції сторони захисту, а лише реалізує політику щодо забезпечення додаткового захисту осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності. В даному випадку суд лише компенсує неспроможність держави в особі сторони обвинувачення довести винуватість особи в повному обсязі. Змінюючи кваліфікацію кримінального правопорушення на користь особи, суд лише забезпечує «компенсацію» прав, які були певним чином обмежені в процесі розслідування, розгляду та вирішення кримінальних правопорушень.

Після відповідей на запитання виступив **науковий керівник** — доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Смирнов Максим Іванович.

Науковий керівник зазначив, що автору вдалося виконати поставлені завдання та досягти поставленої мети, для чого було використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів і прийомів наукового пізнання, а саме: діалектичний метод, методи аналізу та синтезу, формально-юридичний метод, логіко-нормативний метод та ін.

Дисертація має наукову новизну, оскільки в ній наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, яка була поставлена перед дослідженням. Дисертація є першим в науці кримінального процесуального права комплексним дослідженням специфіки реалізації галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні.

Зокрема автором запропоновано в якості окремої галузевої засади кримінального процесу виділяти такий принцип як процесуальна відповідальність прокурора. Прокурор процесуально відповідає за результати не окремої стадії кримінального процесу, а за результати всього кримінального провадження. Така відповідальність суттєво змінює філософію його роботи,

адже він має бути впевнений у тому, що жодні помилки або порушення, які були на стадії досудового розслідування, не вплинуть на результати судового розгляду. І навпаки, якщо вже на стадії досудового розслідування для сторони обвинувачення буде очевидно, що доказів для доведенні вини недостатньо, то прокурору доцільніше буде закрити таке кримінальне провадження або, якщо це допустимо, укласти угоду про визнання винуватості з підозрюваним.

Також автором було запропоновано алгоритм оцінки пропорційності між привілеями, які отримала особа від держави в обмін на обвинувальні показання відносно співучасників кримінального правопорушення, та самою суттю таких показань: встановити ту кваліфікацію кримінального правопорушення, яка б мала бути визначена в судовому рішенні відповідно до обставин кримінального правопорушення, з якими погоджується особа, що уклала угоду; встановити покарання, яке б мало бути визначене відповідно до кваліфікації, яку спрогнозував суд, та яке б відповідало обставинам справи, які були визнані особою, що уклала угоду; визначити співвідношення між покаранням, яке було призначене особі, та покаранням, яке теоретичне могло бути призначене особи відповідно до тих обставин, які були визнані особою в угоді (встановити «привілеї особи, яка співпрацює зі слідством та уклала угоду про визнання винуватості»); визначити значення показань, які були надані свідком в кримінальному провадженні, та можливе рішення суду в тому випадку, якби вони не були надані; провести співвідношення привілеїв особи та реальним значенням її показань в іншому кримінальному провадженні, в якому вона викриває особу.

Крім того автором було запропоновано внести зміни до ч. 2 ст. 404 КПК України та викласти її в наступній редакції «Суд апеляційної інстанції вправі вийти за межі апеляційних вимог, якщо цим не погіршується правове та процесуальне становище обвинуваченого або особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Якщо розгляд апеляційної скарги дає підстави для прийняття рішення на користь осіб, в інтересах яких апеляційні скарги не надійшли, суд апеляційної інстанції зобов'язаний прийняти таке рішення». В такий спосіб практикам буде додатково роз'яснено, що ст. 421 КПК України в даному випадку є лише одним з орієнтирів щодо можливості застосування ч. 2 ст. 404 КПК України, проте дозволяє суддям ширше застосовувати відповідні положення кримінального процесуального законодавства на власний розсуд».

Крім того автором було вдосконалено співвідношення принципу презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, в результаті чого було встановлено їх взаємодоповнюючий характер. При забезпеченні доведення вини значення має не лише факт збирання належних, допустимих та достатніх доказів, а власне забезпечення такого збирання, тобто покладання відповідного обов'язку на уповноважених осіб. Презумпція невинуватості, в свою чергу, веде мову саме про зобов'язання сторони обвинувачення довести винуватість особи та неможливості перекладення цього обов'язку на сторону захисту. Відповідно, забезпечення доведеності вини – це не стільки складовий

елемент презумпції невинуватості, скільки продовження даної правової категорії з особливим акцентом на докази.

Також в дисертаційному дослідженні набуло подальшого розвитку розмежування положень ч. 2 ст. 404 КПК України та ст. 421 КПК України, в результаті чого було встановлено відмінність у формулюваннях: 1) відмінність у формулюваннях — «недопустимість погіршення» та «не погіршується» (формулювання «не погіршується» означає, що можуть прийматися рішення поза межами апеляційної скарги, якщо це або покращує становище особи, або ніяким чином не впливає на кінцевий обсяг прав та інтересів, які захищаються. Відповідно, в аспекті ст. 404 КПК України рішень, які не будуть погіршувати становище особи, може бути значно більше); 2) в ст. 421 КПК України ведеться мова про недопустимість погіршення правового становища обвинуваченого, в той же час в ч. 2 ст. 404 КПК України ведеться мова про те, що суд апеляційної інстанції може вийти за межі апеляційної скарги, якщо цим не погіршується становище обвинуваченого, тобто мова ведеться не про правове становище, а про становище особи взагалі.

Наукове дослідження Журавльова О.Г. має, окрім теоретичної, і практичну спрямованість, адже викладений матеріал, наведені висновки, положення та пропозиції можуть бути використані у науково-дослідній роботі — для подальших наукових досліджень специфіки реалізації галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні; правотворчій діяльності — для удосконалення нормативної регламентації реалізації галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні; правозастосовній діяльності — для забезпечення єдності у застосуванні положень кримінального процесуального законодавства в процесі реалізації галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні; навчальному процесі — при викладанні дисципліни «Кримінальний процес», а також спеціальних курсів «Права людини в сфері кримінальної юстиції», «Сучасні проблеми кримінального та кримінально-процесуального права», «Актуальні питання сучасного кримінального провадження» та ін.

Основні результати дисертаційного дослідження Журавльова О.Г. пройшли належну апробацію шляхом публікації положень дисертацій у фахових виданнях та виступах, обговорень на науково-практичних конференціях.

Зміст дисертації свідчить, що дисертаційне дослідження Журавльова О.Г. виконано на високому науковому рівні, проаналізований значний обсяг теоретичного та нормативного матеріалу, робота містить ряд цікавих нових висновків та пропозицій. Дослідження ґрунтується на виваженій самостійній роботі над темою дисертації.

У процесі підготовки дисертації Журавльов Олександр Геннадійович плідно співпрацював з науковим керівником протягом усього терміну навчання в аспірантурі, результатом чого є написання дисертаційного дослідження. Здобувач виконав індивідуальний план наукової роботи та індивідуальний

навчальний план у повному обсязі. Всі заплановані види робіт були виконані своєчасно.

Щодо загальної оцінки роботи Журавльова Олександра Геннадійовича у процесі підготовки дисертації та виконання індивідуального плану наукової роботи та індивідуального навчального плану вона оцінюється на відмінно.

Викладене дозволяє зробити висновок про те, що дисертація Журавльова Олександра Геннадійовича на тему: «Реалізація галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні» є самостійним науковим дослідженням, яке відповідає всім встановленим вимогам, може бути рекомендована до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії цих наук за спеціальністю за спеціальністю 081 Право, галузі знань 08 Право у разовій спеціалізованій вченій раді, а її автор заслуговує, на основі захисту, присвоєння наукового ступеня доктора філософії.

У обговоренні дисертаційного дослідження брали участь:

Кандидат юридичних наук, доцент Гуртієва Л.М. відзначила високий рівень дослідження, його ґрунтовність, високий рівень володіння здобувачем матеріалом. Звернула увагу на високий рівень роботи. Вказала на те, що робота Журавльова Олександра Геннадійовича «Реалізація галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні», подана на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» є завершеним та якісним дослідженням, що містить наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі науки кримінального процесу, та може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук, доцент Стоянов М.М. відзначив високий рівень дослідження, його ґрунтовність, високий рівень володіння здобувачем матеріалом. Порадив також провести анкетування працівників правоохоронних органів задля додаткової аргументації доцільності внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України. Вказав, що робота Журавльова Олександра Геннадійовича «Реалізація галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні», подана на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» є завершеним та якісним дослідженням, що містить наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі науки кримінального процесу, та може бути рекомендована до разового публічного захисту в спеціалізованій вченій раді.

Доцент кафедри Підгородинська А.В. відзначила високий рівень дослідження, його ґрунтовність, високий рівень володіння здобувачем матеріалом. Зазначила, що, на її думку, пропозиція автора внести зміни до ч. 2 ст. 404 КПК України є досить слушною. Відзначила, що робота Журавльова Олександра Геннадійовича «Реалізація галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні», подана на здобуття ступеня вищої освіти

доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» є завершеним та якісним дослідженням, що містить наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі науки кримінального процесу, та може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук, доцент Мурзановська А.В. зазначила достатньо цікавий зміст дисертаційного дослідження, його ґрунтовність, високий рівень володіння здобувачем матеріалом. Відзначила, що робота Журавльова Олександра Геннадійовича «Реалізація галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні», подана на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» є завершеним та якісним дослідженням, що містить наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі науки кримінального процесу, та може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук, доцент Волошина В.К. відзначила обґрунтованість та повноту викладених основних наукових положень та доцільність використання розроблених практичних рекомендацій. Порадила звернути увагу на необхідність подання сформованих автором пропозицій до законодавчого органу України задля впровадження результатів дисертації у законотворчу діяльність. Відмітила значну емпіричну базу і кількість публікацій дисертанта. Зазначила, що дисертаційне дослідження Журавльова Олександра Геннадійовича «Реалізація галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні», подане на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук Завтур В.А. відзначив високий рівень дослідження, його ґрунтовність, високий рівень володіння здобувачем матеріалом. Порекомендував більш детально дослідити специфіку реалізації засад кримінального провадження при прийнятті кінцевих рішень судом апеляційної інстанції. Зазначив, що робота Журавльова Олександра Геннадійовича «Реалізація галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Доктор юридичних наук, професор Аленін Ю.П. констатував доцільність та слушність пропозицій та рекомендацій, відзначених у дисертаційному дослідженні. Зазначив, що дисертація Журавльова Олександра Геннадійовича «Реалізація галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

На основі результатів обговорення присутніх на засіданні вирішили запропонувати наступний

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертації
Журавльова Олександра Геннадійовича «Реалізація галузових засад
кримінального процесу в апеляційному провадженні», поданої на здобуття
ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081
«Право»**

Обґрунтування теми вибору дослідження. В процесі розслідування, розгляду та вирішення кримінальних правопорушень уповноважені державою учасники кримінального провадження мають право застосовувати примус з метою забезпечення можливості реалізації тих завдань, які перед ними ставляться. При цьому такий примус може досить суттєво обмежувати права та законні інтереси учасників кримінального провадження, адже необхідність викриття осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, в деяких випадках може бути більшою, ніж необхідність гарантування таким особам їх прав. Очевидно, що не будь-яке право може бути обмежене навіть в процесі розслідування, розгляду та вирішення кримінальних правопорушень, проте кримінальний процесуальний примус відрізняється від інших аналогічних примусів досить високим рівнем суворості. В той же час уповноважені учасники кримінального провадження мають бути вкрай обачними та обережними при застосуванні таких заходів, адже в подальшому може виявитися, що такий примус був незаконний чи необґрунтований, а права особи були незаконно обмежені. Задля мінімізації таких випадків законодавець передбачив досить складну та розгалужену систему кримінальних процесуальних гарантій, центральне місце серед яких займають засади кримінального процесу.

Засади (або принципи) кримінального процесу часто визначають як найбільш фундаментальні положення, які визначають вектор всієї кримінальної процесуальної діяльності. Проте не зважаючи на їх базовий характер, вони впливають на діяльність всіх учасників кримінального провадження та формують правозастосовчу практику. Очевидно, що вплив засад кримінального процесу можна помітити на всіх стадіях кримінального процесу, включаючи і стадію апеляційного провадження. В даному випадку навіть необхідно констатувати, що в принципі кримінального процесу проявляються найяскравіше саме на цій стадії кримінального провадження, адже основним завданням апеляції є перевірка законності, обґрунтованості та вмотивованості судових рішень, тобто виправлення допущених судових помилок, що також є вкрай важливою гарантією забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Таким чином роль засад саме на цій стадії значно зростає.

Необхідно констатувати, що специфіка реалізації засад кримінального процесу на стадії апеляційного провадження зокрема та у кримінальному провадженні в цілому досить давно цікавить як науковців, так і практиків. Так, даними проблемами переймалися такі вчені як Ю.П. Алєнін, О.Р. Балацька, Р.В.

Бараннік, В.В. Бережанська, Н.Р. Бобечко, О.В. Бризанська, Д.А. Бялковський, В.В. Вапнярчук, Т.В. Волошанівська, В.К. Волошина, О.І. Галаган, Д.М. Говорун, Ю.О. Гурджі, Ю.М. Грошевий, О.Г. Дехтяр, О.Ю. Дидич, Л.В. Карабут, О.В. Карнаухов, О.А. Коваль, А.М. Колодій, А.В. Кочура, В.В. Крижанівський, М.І. Кулянда, О.П. Кучинська, А.В. Лапкін, В.П. Любавіна, В.Т. Маляренко, М.М. Михеєнко, О.О. Мохонько, В.В. Навроцька, Г.М. Омеляненко, Д.А. Пеший, С.П. Погребняк, С.В. Прийма, Л.П. Самофалов, В.І. Сліпченко, В.В. Смірнова, О.С. Степанов, О.В. Стрілецька, В.М. Тertiшник, О.П. Трохлюк, Ю.О. Фідря, Т.І. Фулей, Ю.В. Циганюк та інші. В той же час необхідно зауважити, що в більшості випадків в правовій доктрині досліджуються окремі засади кримінального процесу під час їх реалізації (в тому числі в суді апеляційної інстанції) без аналізу цих засад відповідно до їх загальноприйнятої класифікації. Специфіка кримінального провадження в першу чергу проявляється саме через галузеві засади, які впливають на всі стадії, в тому числі і на стадію апеляційного провадження. Це і обумовило вибір тематики та основних напрямів дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія» «Динаміка кримінального процесуального законодавства України: досвід та перспективи» на 2016–2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016–2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842), а також плану науково-дослідної роботи кафедри «Реформування кримінального процесуального, кримінально-виконавчого права та оперативно-розшукової діяльності в умовах євроінтеграції та протидії злочинності в епоху цифрового суспільства» у межах виконання теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021–2025 роки.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є визначення особливостей реалізації галузевих засад у кримінальному процесі під час апеляційного провадження, а також формулювання окремих пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства з метою уточнення порядку реалізації відповідних засад.

Для досягнення поставленої мети у дисертації вирішувалися такі **завдання**:

- встановити основні доктринальні дослідження поняття та сутності засад кримінального провадження;
- визначити сучасні підходи до класифікації засад кримінального процесу;
- охарактеризувати основні положення галузевих засад кримінального процесу;

- встановити характерні ознаки апеляційного провадження в кримінальному процесі;
- визначити вплив засад кримінального процесу на здійснення апеляційного провадження;
- проаналізувати застосування судом апеляційної інстанції галузевих засад при визначенні меж перегляду кримінального провадження;
- охарактеризувати специфіку реалізації галузевих засад кримінального процесу щодо поведінки учасників апеляційного провадження та обсягу їх прав;
- сформулювати пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства в частині реалізації засад кримінального провадження в апеляційному провадженні.

Об'єктом дослідження є правовідносини, які виникають в процесі реалізації галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні.

Предметом дослідження є реалізація галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження виступає комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження. За допомогою діалектичного методу визначено сутності такої нової засади як «процесуальна відповідальність прокурора» (п. 1.3), поняття «привілеї особи, яка співпрацює зі слідством та уклала угоду про визнання винуватості» (п. 1.3) та інші. Системний метод та метод системно-структурного аналізу дозволив сформулювати переляк ознак засад кримінального процесу (п. 1.1), встановити співвідношення між презумпцією невинуватості та забезпеченням доведеності вини (1.3), розробити алгоритм оцінки пропорційності між привілеями, які отримала особа від держави в обмін на обвинувальні показання відносно співучасників кримінального правопорушення, та самою суттю таких показань (п. 1.3) тощо. Формально-юридичний метод було застосовано при визначенні понятійно-категоріального апарату дослідження, аналізі положень чинного кримінального процесуального законодавства, рішень Європейського суду з прав людини (розділи 1, 2, 3). Логіко-нормативний метод використовувався при формулюванні змін та доповнень до чинного кримінального процесуального законодавства України (розділи 1, 2, 3).

Теоретичною основою дисертаційного дослідження виступають дослідження українських та зарубіжних вчених у галузі загальної теорії права, кримінального, кримінально-процесуального, цивільного та інших галузей права.

Нормативну базу дисертаційного дослідження складають Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, закони та підзаконні нормативно-правові акти.

Емпіричну базу дослідження складають рішення ЄСПЛ (29 рішень), рішення Верховного Суду та інших судів України (34 рішення).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у науці кримінального процесуального права комплексним дослідженням реалізації засад галузевих кримінального процесу в апеляційному провадженні.

За результатами дисертаційного дослідження отримано наступні результати, що мають наукову новизну:

вперше

- запропоновано в якості окремої галузевої засади кримінального процесу виділяти такий принцип як процесуальна відповідальність прокурора. Прокурор процесуально відповідає за результати не окремої стадії кримінального процесу, а за результати всього кримінального провадження. Така відповідальність суттєво змінює філософію його роботи, адже він має бути впевнений у тому, що жодні помилки або порушення, які були на стадії досудового розслідування, не вплинуть на результати судового розгляду. І навпаки, якщо вже на стадії досудового розслідування для сторони обвинувачення буде очевидно, що доказів для доведенні вини недостатньо, то прокурору доцільніше буде закрити таке кримінальне провадження або, якщо це допустимо, укласти угоду про визнання винуватості з підозрюваним;

- сформульовано авторське визначення поняття «привілеї особи, яка співпрацює зі слідством та уклала угоду про визнання винуватості» - це умова різниці між покаранням чи іншими негативними наслідками, яких мала зазнати особа у випадку, якщо було б винесено обвинувальний вирок відносно тих обставин, які були визнані особою при укладенні угоди про визнання винуватості, та покаранням чи іншими негативними наслідками, яких зазнала особа в результаті співпраці зі слідством та укладення угоди про визнання винуватості;

- запропоновано алгоритм оцінки пропорційності між привілеями, які отримала особа від держави в обмін на обвинувальні показання відносно співучасників кримінального правопорушення, та самою суттю таких показань: встановити ту кваліфікацію кримінального правопорушення, яка б мала бути визначена в судовому рішенні відповідно до обставин кримінального правопорушення, з якими погоджується особа, що уклала угоду; встановити покарання, яке б мало бути визначене відповідно до кваліфікації, яку спрогнозував суд, та яке б відповідало обставинам справи, які були визнані особою, що уклала угоду; визначити співвідношення між покаранням, яке було призначене особі, та покаранням, яке теоретичне могло бути призначене особи відповідно до тих обставин, які були визнані особою в угоді (встановити «привілеї особи, яка співпрацює зі слідством та уклала угоду про визнання винуватості»); визначити значення показань, які були надані свідком в кримінальному провадженні, та можливе рішення суду в тому випадку, якби вони не були надані; провести співвідношення привілеїв особи та реальним значенням її показань в іншому кримінальному провадженні, в якому вона викриває особу;

- запропоновано внести зміни до ч. 2 ст. 404 КПК України та викласти її в наступній редакції «Суд апеляційної інстанції вправі вийти за межі апеляційних вимог, якщо цим не погіршується правове та процесуальне становище обвинуваченого або особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Якщо розгляд апеляційної скарги дає підстави для прийняття рішення на користь осіб, в інтересах яких апеляційні скарги не надійшли, суд апеляційної інстанції зобов'язаний прийняти таке рішення». В такий спосіб практикам буде додатково роз'яснено, що ст. 421 КПК України в даному випадку є лише одним з орієнтирів щодо можливості застосування ч. 2 ст. 404 КПК України, проте дозволяє суддям ширше застосовувати відповідні положення кримінального процесуального законодавства на власний розсуд»;

удосконалено

- співвідношення принципу презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, в результаті чого було встановлено їх взаємодоповнюючий характер. При забезпеченні доведення вини значення має не лише факт збирання належних, допустимих та достатніх доказів, а власне забезпечення такого збирання, тобто покладання відповідного обов'язку на уповноважених осіб. Презумпція невинуватості, в свою чергу, веде мову саме про зобов'язання сторони обвинувачення довести винуватість особи та неможливості перекладення цього обов'язку на сторону захисту. Відповідно, забезпечення доведеності вини – це не стільки складовий елемент презумпції невинуватості, скільки продовження даної правової категорії з особливим акцентом на докази;

- розмежування впливу загальноправових засад на апеляційне провадження, в результаті чого було встановлено такі різновиди даного впливу: опосередкований вплив (при розробці кримінального процесуального законодавства законодавець враховував всі загальноправові засади та формулював правові інститути в такий спосіб, щоб вони їм не суперечили); прямий вплив (суд апеляційної інстанції в ході здійснення провадження може констатувати порушення загальноправових засад та застосувати кримінальні процесуальні санкції, які в тому числі передбачені Главою 31 КПК України);

- позицію щодо існування «презумпції правильності судового рішення» - судові рішення є законним, обґрунтованим та вмотивованим до тих пір, поки інше не буде встановлене судом вищої інстанції;

- позицію щодо прихованого прояву презумпції невинуватості в апеляційному провадженні через можливість суду виходу за межі апеляційної скарги відповідно до ч. 2 ст. 404 КПК України. Законодавець, розуміючи неможливість забезпечення повної рівності сторін у кримінальному провадженні, намагається гарантувати особам, відносно яких здійснюється кримінальне провадження, додатковий захист, компенсуючи нерівність прав зі стороною обвинувачення. Відповідно, виходячи за межі апеляційної скарги з метою покращення становища обвинуваченого, суд не перебирає на себе функції сторони захисту, а лише реалізує політику щодо забезпечення додаткового захисту осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності. В

даному випадку суд лише компенсує неспроможність держави в особі сторони обвинувачення довести винуватість особи в повному обсязі;

- пропозицію внести зміни до кримінального процесуального законодавства та передбачити можливість винесення окремих судових рішень саме задля того, щоб краще гарантувати права та свободи не лише учасників кримінального процесу, а і інших осіб, інтереси яких можуть не прямо, а лише опосередковано стосуватися кримінального провадження. Власне для цього доцільно ст. 369 КПК України доповнити частиною четвертою наступного змісту «Задля оперативного реагування на можливе порушення прав учасників кримінального процесу або інших осіб, суд має право виносити окремі ухвали, які направляються уповноваженим фізичним чи юридичним особам для вжиття необхідних заходів щодо недопущення порушення прав або, у випадку порушення, відновлення порушених прав». Відповідно, ст. 407 КПК України необхідно доповнити частиною четвертою наступного змісту «Суд апеляційної інстанції вправі виносити окремі ухвали в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 369 цього Кодексу»;

набуло подальшого розвитку

- формулювання ключових ознак засад кримінального процесу, до яких необхідно відносити наступні: засади є певними ідеями, початками, положеннями (або будь-який інший синонімічний іменник, який підкреслює їх фундаментальність); засади є певними фундаментальними, базовими, основними головними (або будь-який інший прикметник, який посилює ключовий іменник і підкреслює їх фундаментальність); засади є загальнообов'язковими; - засади закріплені в кримінальних процесуальних нормах; засади направлені на виконання завдань кримінального провадження (в даному аспекті можна додатково дописати, в чому саме полягають основні або специфічні завдання, які не обов'язково будуть передбачені ст. 2 КПК України); за недотримання засад має наступати певна (досить часто – кримінальна процесуальна) відповідальність;

- формулювання ознак апеляційного провадження, в результаті чого було виділена додаткова ознака - наявність опосередкованих повноважень суду апеляційної інстанції по відношенню до суду першої інстанції. Хоча апеляція, скасовуючи судові рішення суду першої інстанції, не може прямо давати вказівки і доручення щодо того, як саме необхідно провести новий судовий розгляд, суд першої інстанції в першу чергу буде враховувати саме те, що буде зазначено в судовому рішенні суду апеляційної інстанції. В цьому і будуть проявлятися «приховані» повноваження суду апеляційної інстанції по відношенню до нового судового розгляду судом першої інстанції;

- позиція щодо недоцільності розширення повноважень суду апеляційної інстанції в частині надання можливості самостійно витребувати докази. Неможливість суду прийняти обґрунтоване та мотивоване судові рішення через недостатність доказів не вказує на те, що суд не виконав покладені на нього зобов'язання, а лише на те, що сторона не змогла довести в рівному змагальному процесі власну позицію перед судом. Суд не повинен перебирати

на себе непритаманні йому завдання та самостійно допомагати одній із сторін, адже це створює нерівність та в принципі суперечить засаді змагальності;

- розмежування положень ч. 2 ст. 404 КПК України та ст. 421 КПК України, в результаті чого було встановлено відмінність у формулюваннях: 1) відмінність у формулюваннях – «недопустимість погіршення» та «не погіршується» (формулювання «не погіршується» означає, що можуть прийматися рішення поза межами апеляційної скарги, якщо це або покращує становище особи, або ніяким чином не впливає на кінцевий обсяг прав та інтересів, які захищаються. Відповідно, в аспекті ст. 404 КПК України рішень, які не будуть погіршувати становище особи, може бути значно більше); 2) в ст. 421 КПК України ведеться мова про недопустимість погіршення правового становища обвинуваченого, в той же час в ч. 2 ст. 404 КПК України ведеться мова про те, що суд апеляційної інстанції може вийти за межі апеляційної скарги, якщо цим не погіршується становище обвинуваченого, тобто мова ведеться не про правове становище, а про становище особи взагалі.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації висновки можуть бути використані в:

- науково-дослідній роботі – для подальших наукових досліджень специфіки реалізації галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні;

- правотворчій діяльності – для удосконалення нормативної регламентації реалізації галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні;

- правозастосовній діяльності – для забезпечення єдності у застосуванні положень кримінального процесуального законодавства в процесі реалізації галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні;

- навчальному процесі – при викладанні дисципліни «Кримінальний процес», а також спеціальних курсів «Права людини в сфері кримінальної юстиції», «Сучасні проблеми кримінального та кримінально-процесуального права», «Актуальні питання сучасного кримінального провадження» та ін.

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації положення, які виносяться на захист, розроблені автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Положення та висновки дисертаційного дослідження обговорювалися під час засідання кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати дослідження були оприлюднені на: міжнародній науково-практичній конференції «Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності» (м. Одеса, 9 грудня 2022 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (м. Одеса, 19 травня 2023 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів» (м. Одеса, 26 квітня 2024 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження відображено в семи наукових публікаціях, у тому числі в чотирьох статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, а також трьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію матеріалів дисертації:

Список публікацій здобувача, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Журавльов О.Г. Процесуальна відповідальність прокурора як галузева засада кримінального процесу. Правові новели. № 21. 2023. Т. 2. С. 81-87. URL: http://legalnovels.in.ua/journal/21-2_2023/13.pdf
2. Журавльов О.Г. Визначення характерних ознак апеляційного провадження у кримінальному процесі України. Право та державне управління. № 1. 2024. С. 342 - 348. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2024/50.pdf
3. Журавльов О.Г. Поняття та ознаки засад кримінального провадження. Держава та регіони. Серія: Право. 2024. № 1 (83), том.2. С. 47-52. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/1-2_2024/10.pdf
4. Журавльов О.Г. Співвідношення презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини. Юридичний електронний журнал. №6. 2024. С. 477- 480. URL: http://lsej.org.ua/6_2024/121.pdf

Список публікацій здобувача, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати

1. Журавльов О.Г. Засади кримінального провадження, які можуть реалізуватися під час судового розгляду. Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квітня 2024 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2024. С. 453-455.
2. Журавльов О.Г. Перелік галузевих засад кримінального процесу. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 333-334. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/904aa9d7-891f-4926-b67d-65450ec774ee/content>
3. Журавльов О.Г. Оцінка засад кримінального процесу, які можуть реалізовуватися на судових стадіях. Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності : Матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 10-й річниці набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України (м. Одеса, 9 грудня 2022 р.) / уклад.: Л. І. Аркуша, О. О. Торбас, В. А. Завтур ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. С. 188-191. URL:

Характеристика особистості здобувача. Журавльов Олександр Геннадійович має вищу юридичну освіту. У 1997 році закінчив Українську державну юридичну академію за спеціальністю «Правознавство». З 1995 року по теперішній час працює на посаді судді різних ланок. У 2021 році вступив до аспірантури Національного університету «Одеська юридична академія».

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації положення, які виносяться на захист, розроблені автором особисто.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана сучасною науковою мовою, стиль викладання відповідає прийнятному у науковій літературі й забезпечує легкість та доступність сприйняття наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження.

Дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами).

Загальний висновок. Враховуючи викладене вважаємо, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Журавльова Олександра Геннадійовича на тему «Реалізація галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні», відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами) та **рекомендується до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».**

У результаті відкритого голосування учасники засідання фахового семінару в кількості 14 осіб подали голоси «за». Ніхто із учасників фахового семінару не проголосував «проти» рекомендації дисертаційної роботи Ренкас Анастасії Анатоліївни до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді. Науковий керівник Смирнов М.І. участі в голосуванні не приймав.

УХВАЛИЛИ:

1. Затвердити висновок про Журавльова Олександра Геннадійовича на тему «Реалізація галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні», представленої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Журавльова Олександра Геннадійовича відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами).

3. Рекомендувати дисертацію Журавльова Олександра Геннадійовича на тему «Реалізація галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні», до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

4. Запропонувати Вченій раді склад наступний разової спеціалізованої вченої ради для проведення публічного захисту:

Голова: завідувач кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія», д.ю.н., професор Торбас Олександр Олександрович.

Офіційний опонент: завідувач кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, д.ю.н., професор Тітко Іван Андрійович.

Офіційний опонент: доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, к.ю.н. Марченко Олена Анатоліївна.

Рецензент: доцент кафедр кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія», к.ю.н., доцент Підгородинська Анастасія Вікторівна;

Рецензент: доцент кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія», к.ю.н., доцент Завтур Віктор Андрійович.

Результати голосування присутніх на засіданні докторів та кандидатів наук за профілем поданої на розгляд дисертації: за – 14; проти – немає; утримались – немає; науковий керівник участі у голосуванні не приймав.

Головуючий на засіданні,
завідувач кафедри кримінального
процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор

A handwritten signature in black ink, consisting of a large, stylized capital 'P' with a long, sweeping horizontal stroke extending to the right.

Олександр ТОРБАС